

SvD

FOTO: MAGNUS HJALMARSON NEIDEMAN

Modell av vikingastaden Birka som den kan ha sett ut. Historiska muséet.

Sanningar ställda på huvudet

Publicerad: 19 september 2009, 09.15

Historien måste alltid skrivas om och nu är det dags igen. Fyrtio år efter det senaste standardverket sjösätter Norstedts förlag Sveriges historia. Kungar och krig får stå tillbaka för kvinnor och sociala frågor. Men är vi svenskar verkligen så historieintresserade som vi tror?

Det sägs att segraren skriver historien och i så fall är Dick Harrison en vinnare. Det tog honom tio år att förankra sitt drömprojekt hos något av bokförlagen: en brett hållen serie om Sverige från istiden fram till idag, ett verk som kan ersätta Sten Carlsson och Jerker Roséns Den svenska historien. Den gavs ut på 60-talet och bygger alltså på forskning som är minst femtio år gammal – med andra ord finns det ett enormt tomrum som behöver fyllas. Den profilstarke Lundaprofessorn Dick Harrison är huvudredaktör och har skrivit del två och halva del tre i Sveriges historia, vars två första band kommer ut i dagarna.

– Det är ett nödvändigt verk, en grundsten i kunskapssamhället. Genom att inte göra det här tidigare har vi avhändat oss vår egen historia på ett sätt som vore otänkbart i resten av Europa, säger Dick Harrison.

Men vänta ett ögonblick. Är inte vi svenskar oerhört intresserade av historia? Den gängse uppfattningen är väl att efter Peter Englunds genombrott med Poltava i slutet av 80-talet så bubblar landet av historiskt intresse och historikerna är akademikernas popstjärnor. 90-talet blev ett decennium där Herman Lindqvist stod för de kommersiella framgångarna, trots – eller kanske tack vare – att han anklagades för taskig faktakoll och en väl gränslös kärlek till monarkin.

Englund kramades å andra sidan av såväl publik som kollegor och hamnade ju som bekant nyligen på sekreterarstolen i Svenska Akademien, högre än så stiger få stjärnor. Det kommer biografi efter biografi om kungligheter och kändisar från förr och i tidningshyllan finns det gott om historiska

tidningar att välja mellan. Ändå menar Dick Harrison, ännu en historiker som blivit folkkär, att svenskarnas historieintresse är skralt?

– Innan Peter Englund var svensken helt ointresserad av historia, han hade ju problem med att få boken om Poltava förlagd. Numera är en viss grupp intresserad av en viss epok: medelålders män läser böcker om andra världskriget. Hitler, Stalin och olika slag står för 30, 40 procent av utgivningen, medeltiden och den svenska stormaktstiden lockar något, men i övrigt är intresset litet.

Ord och inga visor, alltså. Dick Harrison ser många bekymmersamma effekter av dagens läge och den kanske tydligaste är de främlingsfientliga tendenserna som gör Sverigedemokraterna till en utmanare i det politiska klimatet.

– Deras idéer om en specifikt svensk kultur stammar från 1800-talets nationalromantiska strömningar, det vi vet idag får sådana tankar att verka väldigt tokiga. Men det forskades inte om de etniska minoriteterna förr, möjligen skrev man något om ”de exotiska vallonerna”, säger han.

Lösningen är vad som kallas syntes på akademisk lingo: att samla all forskning och dra slutsatser av den, i det här fallet lättillgängligt skrivet. Visionen från såväl huvudredaktör som förlag är glasklar, de åtta banden ska vara en självklar del av medborgarnas bokhyllor och lägga grunden för såväl ny forskning som ett allmänt historieintresse. Dessutom vill man flytta fokus från politisk historia med allt vad det innebär av kungar och krig, för att istället spegla de senaste 50 årens forskning om tidigare marginaliserade grupper, kvinnor, barn, socialt utsatta och så vidare.

Det är ett tungt ansvar och Stefan Hilding, förläggare på Norstedts, håller med om att förlaget sticker ut hakan genom att lansera Sveriges historia som ett standardverk.

–Men vi gör det i förvisningen att det faktiskt är så. Bland annat är ju arbetet styrt av ett vetenskapligt råd som har jobbat med tematik, inriktning och så vidare, säger han.

Genom att samla en lång rad prominenta forskare inom olika historiska discipliner hoppas man kunna stävja en del av den kritik som historiska verk ofta ger upphov till. Bland medlemmarna finns professorerna Bo Stråth, Yvonne Hirdman, Kristian Gerner och Elisabeth Mansén. Arkeologer och etnologer, idéhistoriker och forskare i ekonomisk historia, sammanlagt 16 personer som utgör en ansevärd hjärntrust inom ämnet. Frågan om vem som definierar historien är ju alltid intressant, och en del av svaret ligger där.

Men hur valdes de ut? Dick Harrison berättar att man bjöd in femtio, sextio historiker och arkeologer som ansågs vara intressanta till ett möte för att höra reaktionerna på de planerade böckerna.

– Bland reaktionerna fanns ”det här är ett projekt som bara spelar Sverigedemokraterna i händerna” till ”jag vill ha tre gånger så mycket betalt”, och den typen av argument tillförde väl inte så mycket. Men i diskussionerna på det mötet hittade vi personer vi tyckte var intressanta, säger Dick Harrison.

Att samla så många som möjligt i det egna laget är ju effektivt, men hur resonerar historiker som inte har varit med i arbetet – eller ens på det förberedande mötet? Kjell Jonsson är professor i idéhistoria och överbibliotekarie vid Umeå universitet, som sådan inleder han vårt möte med att påpeka att det tomrum bland historiska standardverk som förlag och inblandade forskare påstår existera är en sanning med modifikation – han gillar Signums svenska kulturhistoria som har getts ut under 2000-talet.

– Det är ett väldigt ambitiöst projekt i åtta delar. Men bortsett från det behövs den här typen av verk. Att skapa en syntes eller någon sorts kanon är viktigt som avstamp för ny forskning, nya generationer behöver något att ta spjärn mot, säger Kjell Jonsson.

Tror du att böckerna kommer att få den genomslagskraft som de bakom projektet hoppas på?

– Nja, tyvärr tror jag att det blir en hyllvärmare. Böckerna kanske kommer att sälja ganska bra, men det intressanta är ju hur de används. Det är böcker som behöver kontext, de behöver dras in i ett kretslopp av läsecirklar och undervisning, säger Kjell Jonsson.

Stefan Hilding på Norstedts säger att man planerar att försöka skapa den typen av snurr runt Sveriges historia-böckerna på skolorna, men det är som alltid en ekonomisk fråga och än saknas sponsorer. Det finns andra sätt att skapa folklig spinn runt bokserien. Nästa vår inviger Historiska museet en utställning med kopplingar till böckerna, svensk historia från 1300-talet och framåt. Inte nog med det, i samma veva börjar TV4 sända en serie som också heter Sveriges historia och ska berätta den samma från istiden och framåt. Det resulterar i en på pappret ohelig allians, Dick Harrison ska leda programserien tillsammans med Martin Timell, tv-snickarnas tv-snickare.

– Böckerna och tv-serien produceras på var sitt håll och har egentligen inget mera gemensamt med varandra än att jag jobbar med bägge. Men självklart är det så att de ger draghjälp åt varandra, säger Dick Harrison.

Hur kommer det sig att du får Martin Timell som partner, är ni gamla vänner?

– Inte alls. Men enligt undersökningar som TV4 har gjort så är han en programledare som svenska folket har förtroende för, så på det viset fyller han en funktion.

Chefredaktören för tidningen Populär historia, Magnus Bergsten, menar att tv-serien antagligen kommer att betyda mer för det svenska historieintresset än bokserien, eftersom den når så många fler.

– Och så länge tv-serien bygger på ett seriöst projekt ser jag inga problem med det. Det är ju lätt att bortse från hur mycket Arn-filmerna eller spelfilmer som utspelar sig med 1900-talshistorisk bakgrund betyder för hur folk uppfattar historien, säger Magnus Bergsten.

Det är väl ett tidens tecken så gott som något att ett stort standardverk i historia knyts såväl till museer som reklam-tv och dessutom har fått ett ansikte utåt i form av en professor i historia som vunnit SVT:s På spåret och gärna uttalar sig om fildelning. Dick Harrison vill tona ner sin egen roll i projektet och påpekar att han bara har skrivit en och en halv bok av åtta, det sista han vill är att projektet ska ses som "Dicks grej". Å andra sidan är Stefan Hilding på Norstedts tydlig med Harrisons betydelse för böckerna.

– Han är en briljant estradör och den som kan hålla upp skylten så att folk hittar till böckerna. Men jag tvivlar inte på att det är många som slipar knivarna, här ska inga träd växa sig för höga...

Sanningen har förändrats

Det senaste svenska standardverket i historia, Den svenska historien, gavs ut på 60-talet. Sedan dess har forskningen förändrats och gamla "sanningar" ställts på huvudet. Två av författarna till Sveriges historia, Dick Harrison och Elisabeth Mansén, berättar om förändringar, både konkreta och generella.

Socialt liv blev aktuellt. De historiska disciplinerna har blivit fler och ger en mångsidigare bild än förr, då historia i princip var like med politisk historia. De senaste femtio årens forskning har lyft fram kvinnor, barn, handikappade, kriminella, invandrare och så vidare. Ta den socialhistoriska forskningen som växte fram på 70-

talet som exempel, den ger historikerna möjlighet att berätta hur tjuvar levde i Stockholm på 1480-talet, vilka brott som var vanliga, straffen som de riskerade och så vidare.

Malmö fick betydelse. Tidigare höll man sig innanför gränserna vid varje given tidpunkt i historien: 1620 tillhör Bohuslän kungariket Danmark-Norge, alltså är händelser där inte intressanta för svensk historieforskning. Det har bland annat medfört att Sveriges tredje största stad, Malmö, fått en relativt styvmoderlig behandling i historieböckerna, trots sin betydelse under medeltiden, eftersom Skåne var danskt då.

Varnhem kristet för Ansgar. Samtidigt som den tyske munken Ansgar - sedermera ärkebiskop - strävade för att kristna hedningar i Mälardalen på 800-talet fanns en fullt fungerande kristen bosättning i Varnhem i Västergötland, visar arkeologin. Vem den okände missionären var vet vi inte, men den gamla föreställningen om Birka som centrum för Sveriges kristande och Ansgars betydelse för processen har råkat i gungning.

Uppåkra blev större än Birka. Handelsplatsen Birka, på Björkö i Mälaren, har varit ett nav mycket snurrat runt och brukar kallas "Sveriges första stad". Arkeologiska utgrävningar i Uppåkra utanför Lund har avslöjat en större och mer avancerad stad som frodades och växte under första årtusendet e. Kr.: 40, 50 hektar att jämföras med Birkas 7, ett tempel i två våningar, en staty av Oden och så vidare. Utgrävningarna fortsätter - än är inte alla Uppåkras hemligheter avslöjade.

Sverige blev mindre. Den tidigare historieskrivningen har ägnat mycket uppmärksamhet åt början av 1700-talet som en tid av misslyckade krig, men när freden väl inträder uppstår ett nytt problem. Sverige har blivit mindre, världen utanför har blivit större - hur ska man förhålla sig till det?

6. Konkretion. Ting och detaljer har ratats av den äldre skolans historiker och setts som något populärhistoriker ägnar sig åt, numera finns önskan att konkretisera historien genom att exempelvis beskriva föremål med i den seriösa historieskrivningen i högre grad.

Varför starta 1970?

Kjell Östberg, professor i samtidshistoria vid Södertörns högskola. Ska skriva sista bandet i Sveriges historia tillsammans med Jenny Andersson, docent i ekonomisk historia.

1970 är startskottet för perioden ni ska behandla, varför då?

– Dels börjar den långa högkonjunkturen ebba ut och Sverige möter arbetslöshet och ekonomiska prövningar, dels sker radikaliseringsen där välfärdssamhället utmanas från vänster.

Det sägs ju att händelser behöver 50 år innan de blir historia, hur ser en samtidshistoriker på det?

– Det är ju det som är den stora utmaningen - skriver man något om Hannibals marsch över alperna lär ju ingen komma och säga att "så gick det inte till", men det är en helt annan sak att skriva om mordet på Olof Palme eller finanskrisen i början av 90-talet.

Vilken är den viktigaste händelsen under perioden ni ska skriva om?

– Som historiker tänker jag inte säga just mordet på Palme, utan snarare ett fenomen: den svenska modellen, hur den har byggts, utmanats och förändrats. Att moderaternas Fredrik Reinfeldt

nyligen hyllade Tage Erlander är ett bra exempel på våra tankar om välfärdssamhället och hur det ska se ut.

När sätter ni punkt?

– Boken ska ges ut under 2011, så blir det regeringsskifte i nästa val kommer det med. Eller rättare sagt, valutgången spelar ju ingen roll, vi ska skriva om valet i vilket fall.

Vad präglar 1700-talet?

Elisabeth Mansén, professor i idéhistoria vid Stockholms universitet och författare till det femte bandet i Sveriges historia, 1721-1830.

– Man provar och experimenterar, inte bara vetenskapligt utan i handel, det privata livet och så vidare. Ibland går det bra, ibland misslyckas man, som när man försöker odla mullbärsträd för att få silke, det gick inte så bra.

Hur kommer din bakgrund som idéhistoriker att påverka boken?

– Det finns ju en tradition av distans, att man inte tror sig kunna påstå att saker har gått till just så utan accepterar att det finns olika perspektiv. Personligen är jag road av det sinnliga och hoppas kunna beskriva dofter, smaker och känslan av att gå barfota på gatorna under den här tiden.

Har du någon favoritperson från epoken?

– De intressantaste är de man fortfarande är oense om och det gäller såväl Gustav III som Swedenborg.

Du sätter punkt 1830, varför då?

– Tidigare har ju 1809 eller 1814 varit geopolitiska märkesår med Sveriges senaste krig och unionen med Norge - men 1830 är ett år som kan ses som startskottet för det borgerliga 1800-talet, bland annat grundas Aftonbladet då.

Historieböcker i urval

Erikskrönikan. Sveriges första berättande källa är en rimmad berättelse om det politiska klimatet på 1200-talet. Avslutas med kröningen av treåriga Magnus Eriksson 1319 och bör alltså ha skrivits efter den.

Historia om de nordiska folken. Essäsamling skriven av prästen Olaus Magnus på 1500-talet. Han inspirerades av sina resor i Norrland, där han sålde avlatsbrev. Utgiven 1555, då Olaus Magnus levde i exil i Rom.

Atlantica. Den banbrytande vetenskapsmannen Olof Rudbeck d.ä.(1630-1702) drev tesen att Sverige är Atlantis, civilisationens vagg. Verket blir populärt i Sverige, utomlands ställer man sig mer undrande.

Svenska folket. Under slutet av 1800-talet gör August Strindberg ett försök att behandla den svenska historien ur folkets synvinkel, snarare än dess kungar och drottningar.

Svenska folkets underbara öden. Historikern Carl Grimberg blir 1910-talets svar på Herman Lindqvist - älskad av folket, ifrågasatt av kollegorna.

Den svenska historien. Det senaste stora standardverket om svensk historia, skriven av Jerker Carlsson och Sten Rosén. Gavs ut på 60-talet.

Min svenska historia, berättad för folket. Den alltid stridbare Vilhelm Moberg följer Strindberg i spåren och försöker skriva folkets historia. Två volymer ges ut i början av 70-talet, bara några år innan Mobergs död.

Historien om Sverige. Herman Lindqvists omtalade 90-talsserie strimlas av historikerna, men köerna hos bokhandlarna blir plåster på såren.

JOHAN SJÖSTRAND
08-13 50 00
johan.sjostrand@svd.se

Profil

Namn: Dick Harrison.

Ålder: 43 år.

Aktuell: Huvudredaktör för Sveriges historia.

Medverkar regelbundet i SvD som recensent av bland annat historisk litteratur.

* * *

Sveriges historia ges ut i åtta band

13000 f. Kr. – 600 e. Kr. Huvudförfattare Stig Welinder. Kommer i höst.

600–1350. Dick Harrison. Kommer i höst.

1350–1600. Dick Harrison och Bo Eriksson. Våren 2010.

1600–1721. Nils Erik Villstrand. Våren 2010.

1721–1830. Elisabeth Mansén. Hösten 2010.

1830–1921. Bo Stråth. Hösten 2010.

1921–1970. Yvonne Hirdman, Jenny Björkman, Urban Lundberg. Våren 2011.

1970– . Kjell Östberg och Jenny Andersson. Våren 2011.